

ti 11.4.2023

Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle Opetushallituksen ohjeesta 2022 uskonnon ja omantunnon vapaudesta lukiossa

Viranomainen, jonka menettelyä arvostelen: Opetushallitus.

Asiakirja, johon kanteluni kohdistuu: *Ohje uskonnon ja elämäntietomustiedon opetuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista lukiossa* (19.9.2022; OPH-3903-2022)

Toimenpide, jota pidän virheellisenä: Käyn ensin moitiskellen ohjeen läpi väittämättä vielä mitään lainvastaiseksi.

• **Kahdeksantoista vuotta täyttäneistä opiskelijoista.** Lainaus sivulta 2 (lihavointi minun):

”Opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäntietomustietoa. **Koulutuksen järjestäjän harkintavaltaan kuuluu, missä tapauksessa opiskelijan katsotaan aloittavan lukio-opinnot ja missä tapauksessa kyse on tosiasiallisesti lukio-opintojen jatkamisesta.**”

Ensimmäinen virke on lukiolain (714/2018) 16 §:n 7 momentti. Sama virke, silloisen lukiolain (629/1998) 9 §:n 7 momentti, oli aiemmissa ohjeiden versioissa 16.9.2014, 11.5.2016 ja 12.1.2018. Jälkimmäistä virkettä ei ollut noissa aiemmissa ohjeissa eikä vielä uuden ohjeen luonnoksessa. Yhdistyksemme antoi ohjeen luonnoksesta lausunnon 21.4.2021 ja täydensi sitä lukiolain 16 §:n 7 momentin tulkinnan osalta 8.7.2017 ja 11.7.2017.

Opiskelun aloittamisajankohdan määritelmästä sääti lukioasetuksen (810/1998) 15 §:n 2 momentti. Yhdessä tämän määritelmän kanssa lukiolain 9 §:n 7 momentti tarkoitti seuraavaa: ”Kahdeksantoista vuotta täyttäneelle opiskelijalle, joka ei ole ollut lukiokoulutuksessa alle 18-vuotiaana tai joka jatkaa saman tai muun koulutuksen järjestäjän opetuksessa alle 18-vuotiaana aloittamaansa lukiokoulutusta sen oltua keskeytyneenä vähintään vuoden ajan, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäntietomustietoa.”

Mutta lukioasetuksen 15 §:n 2 momentti kumottiin erehdyksessä vuoden 2018 alusta alkaen 26.1.2017 annetulla valtioneuvoston asetuksella (45/2017). Se merkitsee yhdistyksemme ohjeen luonnoksesta antaman lausunnon ja sen kahden täydennyksen mukaan sitä, että kyseinen lukiolain kohta tarkoittaa, että opiskelijalle, joka on täyttänyt 18 vuotta, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäntietomustietoa. Säännös olisi siis aivan sama kuin aikuisten perusopetuksessa.

Tämän perustelee seuraava historiallinen katsaus. Uskonto ja elämäntietomustieto olivat keskenään valinnaisia aineita aikuislukion lukio-opetuksessa

ja peruskouluopetuksessa (1.8.1994–31.12.1998), vaikka molemmissa oli alle 18-vuotiaita opiskelijoita. Uskonto ja elämäkatsomustieto ovat keskenään valinnaisia aineita aikuisten perusopetuksessa 18 vuotta täyttäneelle opiskelijalle (1.1.1999–). Jakson 1.1.1999–31.12.2017 uskonto ja elämäkatsomustieto olivat lukiokoulutuksessa keskenään valinnaisia aineita 18 vuotta täyttäneelle opiskelijalle, joka ei ollut ollut lukiokoulutuksessa alle 18-vuotiaana tai joka jatkoi saman tai muun koulutuksen järjestäjän opetuksessa alle 18-vuotiaana harjoittamiaan lukio-opintoja niiden oltua keskeytyneenä vähintään vuoden ajan. Opiskelun aloittamisajankohdan määritelmää ei aikoinaan lukioasetukseen liittyneessä opetusministeriön muistiossa 5.11.1998 perusteltu mitenkään, eikä sitä ollut lukiioasetuksen luonnoksessa siitä lausuntoja pyydettyä 13.2.1998. Yhdistyksemme lausunnon mukaan lukiioasetuksen muutos merkitsi juuri sitä, että mitään opintojen keskeytyneenä olemista ei vaadita, vaan valinnanvapauden ehto on jälleen sama kuin aikuisten perusopetuksessa. Mutkan kautta: Keskeytykseltä ei voitu enää vaatia mitään nollaa pidempää kestoja, jolloin opiskelijalla on 18 vuotta täytettyään oikeus ilmoittaa, että hän keskeyttää opintonsa mutta jatkaa niitä välittömästi saaden valintaoikeuden.

Perustuslain 80 §:n nojalla lukiolain 16 §:n 7 momentti pitäisi täsmentää lukiolain muutoksella yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevana kysymyksenä. Opetus- ja kulttuuriministeriö ei kuitenkaan ole ryhtynyt mihinkään toimiin, vaikka vuonna 2018 jopa säädettiin uusi lukiolaki. Erityisesti, jos haluttaisiin palauttaa vuoden 2017 loppuun asti vallinnut tilanne, se pitäisi tehdä lailla ja tällä kertaa perustelut esittäen. Tulkinta ei tietenkään voi olla, että valinnanvapautta varten opiskelija ei ole saanut olla lukiokoulutuksessa alle 18-vuotiaana. Jäljelle jää juuri kantamme; muu olisi mielivaltaa.

On huomattava, että vuoden 2017 loppuun asti opiskelija sai valinnanvapauden, jos hän oli yhden lukuvuoden ulkomailla vaihto-oppilaana, täytti sinä aikana 18 vuotta ja palasi vanhaan lukioonsa opintojaan jatkamaan. Tavallisempi tapaus vaihto-oikeuden saamiselle oli, että opiskelija oli mennyt nuorisolukioon alle 18-vuotiaana ja suorittanut siellä opintoja, ollut tämän jälkeen vuoden töissä ja täyttänyt silloin 18 vuotta sekä tämän jälkeen mennyt aikuislukioon jatkamaan lukion oppimäärän loppuun. Kummassakin tapauksessa opiskelija oli aloittanut opintonsa asian varsinaisessa merkityksessä alle 18-vuotiaana, ja hän oli jatkanut opintojaan 18 vuotta täytettyään. Yllä lainatun Opetushallituksen ohjeen kohdan mukaan kummassakaan tapauksessa opiskelijalla ei silti olisi vaihto-oikeutta 18 vuotta täytettyään. Perustuslain 80 § kuitenkin vaatisi kyseisen opiskelijan oikeuksien (perusteiden) vähentämisen tehtäväksi itse lukiolain muutoksella, ei Opetushallituksen ohjeella.

Opetus- ja kulttuuriministeriön lukioasetuksen 15 §:n 2 momentin kumoamiseen liittyneen muistion väite, että kumoamisella ei ole itsenäisiä vaikutuksia, osoittautui virheelliseksi jopa Opetushallituksen uudessa ohjeessa, joka tämän kohdan valitettavan epätasällisyyden sijasta olisi kuitenkin voinut täsmentää lukiolain tulkinnan itse lukiolain täsmentämiseen asti ja jonka mukainen olisi silloin voinut olla tarvittava muutoslain siirtymäsäännös. Koska tulkintamme antaa 18 vuotta täyttäneelle opiskelijalle suurimman valinnanvapauden, ja on antanut jo yli viiden vuoden ajan, siirtymäsäännöksen olisi kuitenkin oltava juuri tulkintamme mukainen.

Laiminlyödessään esittämämme tulkinnan perusteluiden esittelyn Opetushallitus tekee seuraavan ohjeistuksensa (sivut 2–3) ensimmäisen virkkeen osaksi tyhjäksi:

”Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että opiskelijoilla on tieto siitä, milloin heillä on oikeus elämäkatsomustiedon tai oman uskontokunnan [oltava: oman uskonnollisen yhdyskunnan] mukaiseen opetukseen. Opiskelijoille tulee korostaa, että katsomusopetusta koskevissa valinnoissa pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu on pysyvä. Jos opiskelijan uskonnollinen yhdyskunta muuttuu tai opiskelija ei enää kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelijalla on kuitenkin oikeus muuttaa valintaa.”

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalla opiskelijalla on kuitenkin aina oikeus vaihtaa uskonnon opetus elämäkatsomustiedon opetukseen. Lisäksi kantamme mukaan jokaisella 18 vuotta täyttäneellä opiskelijalla on vaihto-oikeus.

Toivon oikeusasiamiehen tekävän seuraavaa: Oikeusasiamiehen on huomautettava, että Opetushallitus ei voi korvata perustuslain 80 §:n vaatimaa lailla tehtävää lukiolain 16 §:n 7 momentin täsmentämistä ohjeistuksella, joka on ankarampi kuin kantamme mukainen opiskelijaa kohden perusoikeusmyönteisin tulkinta ja jopa ankarampi kuin lukioasetuksen kumotun 15 §:n 2 momentin mukainen tulkinta.

Kantelija: matematiikan dosentti Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry [www.ateistit.fi]

Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI

p. 045 212 9763; jouni.luukkainen@helsinki.fi

Lähetetty sähköpostitse:

Eduskunnan oikeusasiamiehelle (oikeusasiamies@eduskunta.fi)

sekä tiedoksi Opetushallitukselle (kirjaamo@oph.fi)